

บันทึกชุด “[เรียนรู้การเปลี่ยนแปลง](#)” ๒๖ ตอน ชุดนี้ ตีความจากหนังสือ Transformative Learning in Practice : Insight from Community, Workplace, and Higher Education เขียนโดย Jack [Mezirow](#) , Edward W. Taylor and Associates ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 2009

ภาค ๔ ของหนังสือ เป็นเรื่องการใช้ TL สร้างความเป็นชุมชนและการเปลี่ยนแปลงสังคม ประกอบด้วยบทที่ ๑๗ - ๒๓

ตอนที่ ๒๑ นี้ ได้จากการตีความบทที่ 20 Breaking Out of the Egg : Methods of Transformative Learning in Rural West Africa เขียนโดย Peter Easton (รองศาสตราจารย์ด้าน Adult and International Education, Florida State University), Karen Monkman (รองศาสตราจารย์ด้าน comparative education, DePaul University), Rebecca Miles (รองศาสตราจารย์ด้าน urban and regional planning, Florida State University)

สรุปได้ว่า เป็นเรื่องราวของการทำกิจกรรม “พูนพลังชุมชน” (community [empowerment](#)) ในแอฟริกา แล้วเกิดการ เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์และพฤติกรรม ทั้งในระดับส่วนรวม (collective) และระดับบุคคล (individual) โดยที่กิจกรรมนี้ไม่ยึดมั่นเป้าหมายตายตัว มีการเรียนรู้และปรับตัวไปพร้อมๆ กันกับการทำกิจกรรมเพื่อ “พูนพลัง” (empower) คนกลุ่มด้อยโอกาส หรือถูกกดขี่ โดยไม่ทำลายกลุ่มอำนาจเดิม

ผลที่เกิดเป็นการผุดบังเกิด (emergence) ไม่เป็นผลของการวางแผนดำเนินการตามเป้าหมาย ที่เป็นรูปธรรม (planned change)

บทนี้ว่าด้วยโครงการ Tostan (ภาษาพื้นเมือง แปลว่าออกจากไข่) ที่ดำเนินการในประเทศเซเนกัล เพื่อปลดปล่อยสตรีเพศจากประเพณีชลิบอวัยะเพศ ใช้กระบวนการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้ความรู้และ empowerment แก่สตรีในชนบท ที่ดำรงชีวิตในภาคเกษตร เพื่อสร้าง [transformative learning](#) ข้อเขียนในบทนี้ สะท้อนความพยายามทำความเข้าใจการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง จากมุมมองของหญิงเหล่านั้น ที่มีพื้นฐานต่างๆ แตกต่างจากผู้เขียนซึ่งเป็นคนในสังคมตะวันตกโดยสิ้นเชิง

คือเขียนแบบ cross cultural studies ต่อ transformative learning

ขณะนี้ Tostan ได้กลายเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ไม่แสวงกำไร เป็นองค์กรนานาชาติ มีเว็บไซต์ [ที่นี่](#)

พื้นที่กิจกรรม

จุดเริ่มต้นจริงๆ เริ่มตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ที่นักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ Molly Melching ไปทำวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ ของมหาวิทยาลัย อิลลินอยส์ และอยู่ต่อในฐานะ Peace Corps และต่อมาในฐานะ นักการศึกษาอิสระ ผลงานยิ่งใหญ่จน Tostan กลายเป็นองค์กรใหญ่

พื้นที่ดำเนินการอยู่ในประเทศ เซเนกัล อัฟริกาตะวันตก ที่พูดภาษาฝรั่งเศส ประชาชนร้อยละ ๖๐ อยู่ในชนบท มีหลายเผ่า หลายภาษา ร้อยละ ๙๕ เป็นมุสลิม พลเมือง ๑๒.๕ ล้านคน เกือบครึ่งเป็นคนยากจน ในปี ค.ศ. 2005 ผู้หญิงรู้หนังสือเพียง ร้อยละ ๒๙ คิดเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของอัตราผู้รู้หนังสือของผู้ชาย แต่เวลานี้ความ แตกต่างด้านอัตราผู้รู้หนังสือระหว่างเพศมีน้อยมาก คืออัตราจบการศึกษาระดับประถม ร้อยละ ๔๒ ในเด็กหญิง และร้อยละ ๔๙ ในเด็กชาย

การขลิบอวัยวะเพศหญิง

การขลิบอวัยวะเพศเด็กหญิง (FGC – [Female Genital Cutting](#)) ทำกันมานาน ในประเทศแถบ ด่านใต้ของทะเลทรายซาฮารา ถือเป็นพิธีกรรมยิ่งใหญ่ทางสังคม และแสดงความรักต่อลูกสาว ในเซเนกัลหญิงร้อยละ ๒๘ ถูกขลิบอวัยวะเพศ ในบางเผ่าไม่มีประเพณีนี้

พิธีนี้ทำในเด็กหญิงอายุ ๔ - ๑๒ ปี หรือบางแห่งทำในทารกอายุ ๒ สัปดาห์ก็มี ผลร้ายที่ตามมา ที่รุนแรงที่สุดคือตายจากการติดเชื้อหรือติดเชื้อ ผลระยะยาวคือ ปวดเวลาร่วมเพศ คลอดลูกยาก หรือประจำเดือนออกยาก แม้องค์การอนามัยโลกจะรณรงค์ให้เลิก ก็ได้ผลน้อย เพราะชาวบ้านถือเป็นประเพณีศักดิ์สิทธิ์

โครงการ Tostan เป็นหนึ่งในโครงการที่สร้างการเปลี่ยนแปลง ยกเลิกประเพณีนี้ได้ผล เพราะชาวบ้านริเริ่มกันเอง

โครงการ Tostan

ได้กล่าวแล้วว่า ผู้ให้กำเนิดโครงการ Tostan คือ [Molly Melching](#) โดย Tostan ไม่เคยสมัครต่อต้าน FGC เลย แต่มีเป้าหมายพ่วงสตรีในชนบท โดยฝึกให้รู้หนังสือและคิดเลขเป็น และกิจการเริ่มส่งผลเมื่อ ทำงานไปหลายปี เน้นเยาวชนที่ออกจากโรงเรียนแล้ว และเป็นที่ยอมรับ Molly และทีมตัดสินใจย้ายฐานปฏิบัติการสู่ชนบท ในหมู่บ้านชื่อ Saam Njay ที่มีประชากร ๓๐๐ คน เป็นชนเผ่า Wolof ซึ่งเป็นชนเผ่า ที่มีประชากรสูงสุดในประเทศ

เป้าหมายของการย้ายฐาน ก็เพื่อทดลองพัฒนาวิธีทำงานด้านการศึกษาแบบ (nonformal education) ที่เป็นการศึกษาผู้ใหญ่ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อยกระดับการทำงานของ Tostan โดยยึดหลัก ๕ ประการคือ

- ผู้เรียนมีส่วนร่วมกำหนดหลักสูตร ที่ทำแบบ participatory research
- จัดกระบวนการตามวัฒนธรรมพื้นเมือง ใช้สื่อการเรียนรู้ง่ายๆ และใช้การเล่นละคร หรือบทบาทจำลอง หรือผูกเป็นเรื่องราว (dramatization)

เพื่อสร้างความสนใจ และให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาท

- สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำท้องถิ่น และผู้นำทางศาสนา แสดงความเคารพต่อศาสนา และความเชื่อของคนในชุมชน

แม้ความเชื่อเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงก็ตาม (ดังกรณี FGC)

- ใช้ holistic approach (ดำเนินการแบบบูรณาการ) คือผสมผสานเรื่องการเรียนรู้และคิดเลข เข้ากับเรื่องราวจริงในชีวิต ทำแบบฝึกหัดจริง

ประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง รวมทั้งตีความเป็นจินตนาการไปสู่สถานการณ์ใหม่ที่ตนอยากเห็น

- ให้ผู้เรียนดำเนินการ และเป็นเจ้าของโปรแกรม ปรับปรุง และติดตามผล

วิธีทำงานดังกล่าว ผสมกับการพูดคุยเสวนากับชาวบ้าน ค่อยๆ นำไปสู่การก้าวกระโดด คือได้วิธีทำงานแบบใหม่ คือ เริ่มด้วย โมดูล เรื่องการแก้ปัญหาในชุมชนชนบท ตามด้วยโมดูลที่ผู้เรียนต้องการแก้ไขในชีวิตจริง (เช่น การป้องกันโรค การจัดการโครงการ) ที่บูรณาการเรื่องอ่านออกคิดเลขเป็นเข้าไปด้วย

ในที่สุดทีมผู้เรียนจะกำหนดประเด็นที่ต้องการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ และทำ feasibility study ประเด็นที่ดำเนินการส่วนใหญ่เน้นการสร้างรายได้ และ [การพัฒนามาตรฐานชุมชน](#)

ซึ่งผู้ดำเนินการมักจะเป็นสตรี โดยที่ทางศูนย์ Tostan จะช่วยแนะนำแหล่งทุนดำเนินการให้ โครงการได้รับความสนใจจากแหล่งทุนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ทั้งแหล่งทุนภายในประเทศ และแหล่งทุนนานาชาติ เช่น UNICEF, USAID และกิจกรรมก็ขยายสู่ชุมชน อื่น ชนเผ่าอื่น ทำให้มีการจดทะเบียน Tostan เป็น NGO อเมริกานในปี 1991 รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้น เก่งขึ้น ขยายงานไปหลากหลายด้านขึ้น ภายใต้อำนาจ “โปรแกรมพ่วงพลังชุมชน” (CEP – Community Empowerment Program)

โปรแกรมพ่วงพลังชุมชน เน้น holistic approach เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยการดำเนินการในระดับชุมชนนั่นเอง เกิดผลมหัศจรรย์ไม่คาดฝันขึ้นในหน่วยงานใหม่ เน้นที่สิทธิมนุษยชน ที่เชื่อมโยงประชาธิปไตยกับสุขภาวะของสตรี ดำเนินการโดยเคารพความเชื่อของประชาชน และเน้นชีวิตที่ดีของสตรี

ปณิธานของหมู่บ้าน M-B

หมู่บ้านนี้ชื่อยาว ผมจึงใช้ชื่อย่อ มีประชากร ๓ พันคน เหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงปี 1995 – 1997 หลังเรียนจบ โมดูลต่างๆ แล้ว ผู้เรียนตกลงกันว่า โครงการที่จะทำคือจะดำเนินการจัด FGC ให้หมดสิ้นไปจากชุมชน

เป็นผลของการที่ ในระหว่างการเรียน เหล่าสตรีได้นำประสบการณ์ส่วนตัวที่เป็นผลร้ายของ FGC เอามาแลกเปลี่ยนกัน และเป็นช่วงที่กระแสสังคมเรื่องสิทธิมนุษยชน และสิทธิสตรีมาแรง

ทีมชาวบ้านในโครงการ ติดต่อประสานงานกับทางการ และสมาชิกของหมู่บ้าน เพื่อเตรียมการแถลงเจตจำนง และประกาศเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ต่อหน้าผู้สื่อข่าว ๒๐ คน แต่ไม่เป็นข่าวใหญ่

ส่วนที่ช่วยให้เกิดความสำเร็จคือการแพร่ข่าวปากต่อปากของชาวบ้าน ซึ่งก็ก่อกระแสทั้งสนับสนุนและคัดค้าน โชคดีที่มีกิจกรรม CEP ในหมู่บ้านข้างเคียง ๒ หมู่บ้าน ชื่อ N-B และ KS และทีมงานตัดสินใจทำเรื่องเดียวกัน ที่หมู่บ้าน KS นำโดยคนที่เป็นหมอชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญด้าน FGC เอง นำไปสู่การก้าวกระโดด

ก้าวกระโดด

เกิดขึ้นเมื่ออิหม่ามของหมู่บ้าน KS ผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปทราบข่าว และสนใจ จึงไปคุยกับทีมงานของ Tostan และกลุ่มสตรีของหมู่บ้าน M-B และเมื่อเข้าใจก็ไม่แสดงท่าทีต่อต้าน และกลับไปคุยกับผู้นำหญิงของตนเองว่า FGC มีผลต่อสุขภาพอย่างไร เมื่อรู้ว่าผู้หญิงเหล่านี้ต้องทุกข์ทรมาน ใช้อิหม่ามก็กลายเป็นผู้สนับสนุนขบวนการต่อต้าน FGC อย่างแข็งขัน และแนะนำว่าต้องรณรงค์ ให้ทั่วถึงหลายหมู่บ้านที่คนแต่งงานข้ามกันไปข้ามกันมา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรังเกียจหญิงสาวที่ไม่ผ่าน FGC รวมทั้งแนะนำให้ใช้ถ้อยคำที่เป็นที่ยอมรับกันทางสังคมในการรณรงค์

รณรงค์ด้วยความเคารพ

กลุ่มสตรีจึงร่วมกันวางยุทธศาสตร์การรณรงค์

- เดินทางไปทุกหมู่บ้าน ในพื้นที่ที่มีคนแต่งงานข้ามกัน เริ่มคุยกันเรื่องความเป็นญาติ
- อย่าให้คำแนะนำว่าต้องทำอะไร แต่ให้บอกว่า คนในหมู่บ้าน M-B, N-B และ KS ทำอะไร เพราะอะไร

แล้วปล่อยให้คนในหมู่บ้านนั้นบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง และตัดสินใจเอง

- หลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ให้ภาพพจน์ หลีกเลี่ยงการเอาภาพไปโชว์ และพูดถึง FGC อ้อมๆ
- หลีกเลี่ยงการตำหนิผู้ทำหน้าที่ FGC เพราะเขาทำหน้าที่ด้วยเจตนาดี

เมื่อตกลงกันได้เช่นนี้ อีหม่าม หมอชาวบ้านสตรีนักทำ FGC ที่หมู่บ้าน KS และหลานของอีหม่าม ร่วมกันเดินทางไปยัง ๑๐ หมู่บ้านที่เหลือ ที่คนแต่งงานกัน เพื่อรณรงค์ตามยุทธศาสตร์ที่กำหนด เกิดการพูดคุยเล่าเรื่องราวผลร้ายของ FGC กันอย่างกว้างขวาง โดยเหล่าผู้ชายก็เข้าร่วม และบอกว่า “ไม่เคยรู้มาก่อน” ตามมาด้วยการชุมนุมตัวแทนของ ๑๓ หมู่บ้าน ประกาศ “ไม่ทำอีกแล้ว” ต่อหน้าชุมชน และนักข่าว

ผลที่เกิดขึ้น

เหตุการณ์นี้เป็นข่าวใหญ่ สร้างการเปลี่ยนแปลงไปทั่วประเทศเซเนกัล สร้างชื่อเสียงให้ Tostan และสมาชิกกลุ่มสตรีของหมู่บ้าน M-B ในระดับนานาชาติ Tostan ส่งนักรณรงค์เดินทางไปยังหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศ

จนในที่สุดประธานาธิบดี และรัฐสภาก็ร่วมกันออกกฎหมายห้าม FGC โดยสิ้นเชิง ก่อความตกใจให้แก่อีหม่ามที่หมู่บ้าน KS และทีมงาน Tostan ว่าจะมีผลต่อการรณรงค์ คือมีผู้ต่อต้านกฎหมาย เพราะในวัฒนธรรมเซเนกัล การออกกฎหมายไม่ใช่ทางออกต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณี ผู้คนไม่ชอบให้คนอื่นคิดแทน ซึ่งก็เกิดผลร้ายจริงๆ คือหลังกฎหมายออก การทำ FGC เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม ทีมงาน Tostan ยังรณรงค์ตามยุทธศาสตร์ของตนเองต่อไป จนถึงปี 2007 ๒,๒๓๖ หมู่บ้าน จาก ๕,๐๐๐ เข้าร่วมการประกาศปลอด FGC ด้วยตนเอง

สื่อตะวันตกประกอบด้วยการรณรงค์ และแกนนำการรณรงค์ได้รับเชิญไปพูดในที่ประชุมขององค์การ นานาชาติ และในโอกาสสำคัญ ในประเทศตะวันตก

Tostan ได้ขยายการรณรงค์ไปยังประเทศใกล้เคียงด้วย รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในปี 2007 Tostan และภาคี จัดงานฉลอง ๑๐ ปีคำประกาศ M-B และฉลอง ๒๐ ปี ของการดำเนินการ Tostan และมีการทบทวนวิธีดำเนินการ พบว่ายังคงยึดหลัก ๕ ประการ ตามที่กล่าวในตอนต้น โดยส่วนที่มีการปรับปรุงคือส่วน holistic [empowerment](#) ได้แก่

- ผสมผสานยุทธศาสตร์แก้ปัญหาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ เข้ากับการรู้หนังสือ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- ใช้วิธีเรียนที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นการผูกเป็นเรื่องราว (dramatization) การพูดคุยแลกเปลี่ยน และการฝึกทักษะ
- ให้ผู้เข้าร่วมได้ริเริ่มสร้างสรรค์เอง
- ในตอนท้าย เกิดกิจกรรมสร้างรายได้ หรือพัฒนาชุมชน ที่ทำด้วยตนเอง

สิ่งที่ควรเน้นไว้คือ ไม่มีโปรแกรม FGC โดยตรงเลย การรณรงค์ยกเลิก FGC เป็นผล ไม่ใช่เป้าหมายของ Tostan

การทบทวนสะท้อนคิด หาปัจจัยที่ก่อความสำเร็จระดับก้าวกระโดด พบว่าการเปลี่ยนจุดเน้น สู่สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย แนวคิดสิทธิมนุษยชน พูนพลังสตรีให้กล้าพูดและดำเนินการยกเลิก FGC

จุดเน้นเดิมของ Tostan คือสร้างภาวะผู้นำในท้องถิ่น เพื่อดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากการอบรม ที่สร้างสำนึกประชาธิปไตยท้องถิ่น ในระดับชุมชนและครอบครัว นำไปสู่สำนึกว่า ทุกคนมีสิทธิในความวัฒนธรรมดั้งเดิม และปรับให้เหมาะสมต่อชีวิตในปัจจุบัน รวมทั้งสามารถปรับปรุง วิธีการตัดสินใจในระดับชุมชนได้ด้วย โดยวันนี้ ชุมชนได้เปลี่ยนวัฒนธรรมการแต่งงานเด็กด้วย

Tostan ทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับลึก ที่เรียกว่า [transformation](#) และเมื่อทำงาน ไประยะหนึ่งก็เรียนรู้ว่า transformation

ในวัฒนธรรมอัฟริกันไม่เหมือนในวัฒนธรรมอเมริกัน ในขณะที่ การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมอเมริกันเกิดในระดับปัจเจก

แต่ในวัฒนธรรมอัฟริกันต้องมีมิติระดับชุมชนด้วย จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริง เข้าใจว่า ข้อค้นพบนี้สำคัญในระดับเปลี่ยนทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ทีเดียว

และเชื่อมโยงกับทฤษฎี

[Tipping Point](#) ของ Malcolm Gladwell ด้วย

สถานะของ Tostan เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย กลายเป็นองค์กรพัฒนาระดับนานาชาติ และได้ดัดแปลงวิธีการเชิงยุทธศาสตร์ของตนเหลือเพียง ๒ ข้อ คือ (๑) มิติด้านทุนพลังสังคม (๒) มิติด้าน “หว่านเมล็ดพืช” ได้แก้รู้หนังสือ คิดเลขเป็น จัดการเป็น และทำโครงการเป็น

ไตร่ตรองสะท้อนคิด

ความสำเร็จของ Tostan มาจากหลักการ ค่อยเป็นค่อยไป หรือทำให้เรียนรู้ไป ไม่ใช่ทำตามสูตรสำเร็จ ที่วางแผนไวล่วงหน้า และ [transformation](#) ก็เกิดขึ้นจากกระบวนการนี้

กิจกรรมหลักของ Tostan คือ “การศึกษานอกระบบ” (Non-formal Education) การไตร่ตรองสะท้อนคิดพบว่าความสำเร็จของ Tostan มาจากปัจจัยต่อไปนี้

- ดำเนินการแบบมีส่วนร่วม และเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - กล้าแหกคอกใช้วิธีพัฒนาการรู้หนังสือ และการพัฒนาอย่างอื่น แบบแหวกแนวไปจากวิธีการเดิมๆ
 - มีทักษะในการใช้ทั้งมิติเชิงปัจเจก และมิติเชิงชุมชน ในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ในเครื่องมือด้านการจัดระบบงาน (organization) และการสร้างรายได้ (income generation)
 - ความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาวิธีประยุกต์หลักการสิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย เข้ากับสถานการณ์ส่วนบุคคลและส่วนท้องถิ่น
- เพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มด้อยโอกาส

เขาตีความว่า ปัจจัยที่ ๔ ข้อข้างบน ช่วยสร้างสถานการณ์ให้สตรีที่เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้ และค้นพบสู่ทางในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งโดยปัจเจก และโดยการรวมกลุ่ม

การไตร่ตรองสะท้อนคิดเพื่อเขียนบทความนี้ ทำให้ผู้เขียนได้นิยามของ transformation ในมุมมองใหม่ ว่าไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงกลับสู่ความเป็นตัวตนที่มีอยู่แล้ว แต่ถูกบดบังด้วยสภาพแวดล้อมหรือวัฒนธรรมประเพณี คือเปลี่ยนแปลงกลับสู่มิติของความเป็นมนุษย์ ที่มีศักยภาพซ่อนอยู่ การเปลี่ยนแปลง คือการปลดปล่อยศักยภาพนั้นออกมา

เรียนรู้การเปลี่ยนแปลง : ๒๑. กระเพาะปัสสาวะ

เขียนโดย ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

วันเสาร์ที่ 08 สิงหาคม 2015 เวลา 00:00 น. - แก้ไขล่าสุด วันเสาร์ที่ 08 สิงหาคม 2015 เวลา 22:55 น.

วิจารณ์ พานิช

๒๗ ก.พ. ๕๘

บันทึกนี้เขียนที่ [GotoKnow](#) โดย [Prof. Vicharn Panich](#)

คัดลอกจาก: <https://www.gotoknow.org/posts/593094>